

Sebastià Oliveras i Duran (dir.):

Diccionari pràctic i complementari de la llengua catalana.

Barcelona: La Busca edicions, 2002, ISBN 84-89986-71-1, 862 pàgs.

El *Diccionari pràctic i complementari de la llengua catalana* (DPC) és el resultat de la labor de deu autors procedents de Catalunya, Mallorca, Menorca i del País Valencià reunits sota la direcció de Sebastià Oliveras i Duran. La intenció dels autors era aportar “una eina diferent a la nostra llengua” per tal de “complementar, en alguns aspectes, els diccionaris que hi ha al mercat” (pàg. 11). Amb el títol no s’ha volgut definir l’obra, que només conté una part dels mots de la llengua, i a les entrades només s’hi van posar els significats complementaris dels mots, prescindint del significat principal o dels “significats generals” (pàg. 29). Des del punt de vista de la seva macroestructura, el DPC conté, a més de la pròpia nomenclatura, una *Presentació* de l’autoria de Sebastià Oliveras i Duran (pàg. 11–28), un capítol anomenat *Contingut* on s’expliquen les diferents parts del DPC (pàg. 29–38), una *Llista d’abreviatures i altres símbols* (pàg. 39–40), la bibliografia (pàg. 41–42) i el diccionari (pàg. 43–862). La part del diccionari pròpiament dit té diferents apartats: hi ha la llista de paraules considerades correctes (pàg. 43–545), una llista on s’indica la *Procedència dels mots que considerem correctes* (pàg. 547–568), un capítol sobre *Algunes qüestions gramaticals* (pàg. 569–594), un *Recull de barbarismes i altres incorreccions* (pàg. 595–666) i un *Índex alfabètic de paraules pensades per arribar a cadascun dels mots correctes del diccionari (índex de “mots clau”)* (pàg. 667–862).

²² Schließlich sind der Übersetzung noch ein paar kleinere materielle Fehler anzulasten. *Die begnadete Angst* ist der deutsche Titel der *Dialogues des Carmélites* (S. 16, 78) und nicht der *Grande Peur des bien-pensants*, die nicht ins Deutsche übersetzt wurde. Dann sollte man Bernanos im deutschen Text nicht als „Autor von *La Alegria* und *El Impostor*“ (S. 17) nennen, sondern wenn schon die französischen Originaltitel erwähnen: *La Joie* und *L’Imposture*. Zur Zeit der Übersiedlung von Bernanos nach Mallorca konnte noch nicht von einem „sozialistischen“ Frankreich (S. 27) geredet werden; die Volksfront kam erst 1936 an die Macht. Bernanos’ Verlagshaus waren nicht „die Plons“ (S. 65), sondern der Verlag Plon. Statt „in Euskadi“ (S. 127) schriebe man wohl besser im Baskenland; S. 167: Jacques Chabot (und nicht Calbot).

La qualitat d'un diccionari pot inferir-se, d'una manera general, per a l'existència d'una bona introducció, perquè a la introducció s'hi exposen les opcions assumides durant la seva elaboració, s'especifica el públic a qui es vol arribar, i les funcions que el diccionari es proposa assolir (Correia 1996: 190).¹ Cal analitzar, per tant, la introducció del DPC –els dos capítols titulats *Presentació* i *Contingut*– amb molta atenció. A la presentació del DPC s'hi explica per què s'ha fet i s'hi comenten diferents aspectes de la situació actual de la llengua catalana. El director de l'obra argumenta que “Les idees bàsiques de les acadèmies són sempre les mateixes, perquè s'ha comprovat que una llengua va bé quan s'actua d'acord amb uns principis que són universals” (pàg. 14), i per això els autors prenen com a “principis que són universals” (pàg. 14) i “principis bàsics de tota llengua” (pàg. 15) el que l'Acadèmia de la Llengua Espanyola resumeix amb la fórmula “Limpia, fija y da esplendor”. S'ocupa de cadascun dels tres aspectes de la fórmula i dóna exemples perquè es vegi que l'IEC no se n'ocupa gens de la neteja (!), de la fixació i de l'esplendor. Exigeix que l'IEC controli “la necessària incorporació de mots d'altres llengües que arriben per noves necessitats o perquè els porta la moda” (pàg. 14) i dóna, com a exemple, les activitats de l'Acadèmia Francesa per a frenar els anglicismes, sense ocupar-se, però, de la poca efectivitat de les lleis franceses. Conclou que “No es veu que l'IEC es mogui per netejar la llengua” (pàg. 15), perquè la institució admet, per exemple, paraules com *pomelo* en lloc d'*aranja*, o accepta *maco* i *guapo*, després d'haver mantingut durant tot el segle XX que són barbarismes. Exposa que cal “que l'idioma tingui unes normes clares i vàlides per a tot el seu territori. S'ha de polir la llengua llevant-ne les formes d'escriptura diferents de la forma oficial [...]; cal fer desaparèixer les conjugacions verbals dialectals [...]; també s'ha de procurar que, un cop un mot ha estat usat i acceptat, no se'n modifiqui la forma” (pàg. 14). No obstant això, esmenta, per a exemplificar que això és viable, precisament el cas de la llengua anglesa, on les formes continuen a escriure's igual un cop que es veu que no tenen l'etimologia que es pensava. No sembla saber que l'anglès és una de les llengües amb més varietat diatòpica tant en les conjugacions (cf. *got / gotten*), com en el nivell del lèxic (*take a shower / have a shower*), en l'ortografia (*neighbour / neighbor, through / thru*), etc. Conclou que “L'IEC no fixa la llengua. Més aviat divaga, no sap on va” (pàg. 15), perquè el 1995, per exemple, prohibeix *tenis* i imposa *tennis*, per tornar a admetre *tenis* en les edicions

¹ Correia, Margarita (1996): “Diccionari de la llengua catalana.” *Revista Internacional de Língua Portuguesa* 15, 189–193.

posteriors. Com que l'IEC no neteja ni fixa, l'autor conclou que la llengua perd prestigi, és a dir, que l'IEC no fa res per a donar-li esplendor (pàg. 15).

A continuació, s'hi argumenta que hi ha molts indicadors que la llengua catalana s'està empobrint, i que no “fa falta grans estudis per adonar-se de l'evolució de la qualitat de la llengua. [...] No cal que siguin grans experts per veure que la qualitat de la llengua i la quantitat de vocabulari va baixant. La correcció es va perdent, malgrat que els joves han estudiat català i els vells no” (pàg. 16). De nou, cal lamentar la superficialitat de l'argumentació. El desenvolupament intern de la llengua, les mesures anticatalanes preses durant la dictadura, els canvis de la societat, la immigració, etc. han causat canvis que no sempre es poden treure de la llengua. Nogensmenys, aquí troba continuació la discussió eterna sobre el català que ara es parla, el català *light*, etc.: “Voldríem una llengua que s'assemblés, com més millor, a allò que seria el català sense la influència excessiva de l'espanyol i del francès. Volem una llengua unificada tant com es pugui, neta de barbarismes innecessaris i amb unes normes gramaticals ben fixades, senzilles i clares per a tots els catalans, és a dir, per a onze milions de valencians, illencs i principatins”. (pàg. 17). Cal criticar el nombre exagerat de parlants que s'esmenta, s'ha de remarcar la falta de definicions: què és, per els autors, “influència excessiva”, i què vol dir “barbarisme innecessari” (és a dir: què és un barbarisme, i n'hi ha, de barbarismes necessaris?). Resulten difícils de comprendre les exigències com ara que “Com a punt de partida, amb les modificacions que fessin falta, ens agradaria un estàndard que fos una barreja de la llengua que es parlava als anys seixanta i setanta a Catalunya, amb grans aportacions de les Illes i de València” (pàg. 17). Com que no es donen les raons, queden sense respondre les preguntes com ara: per què s'exigeixen coses semblants sense que hi hagi estudis del català dels anys seixanta i setanta, o per què no es vol, ja que el català contemporani es rebutja, un català com era abans de la influència del castellà? S'ha de dir, però, que Oliveras i Duran expressa allò que molts parlants i molts professionals veuen com a únic camí per a fer que el català pugui sobreviure: la necessitat de no separar lingüísticament els territoris de llengua catalana: “Caldria la direcció ferma d'una acadèmia formada per lingüistes d'arreu de la terra, i que fos una llengua defensada i respectada pels nostres governants” (pàg. 17). Pensant només en els problemes de convalidació de títols de llicenciatura de català a València, cal recordar que la unió dóna forces. Un diccionari, però, potser no és precisament el lloc més indicat per a expressar pensaments d'aquesta mena. A continuació d'això,

s'hi exposen pensaments i opinions sobre “Qualitats i defectes dels catalans” (pàg. 17–19) i “La reculada de la llengua i algunes solucions viables” (pàg. 19–27) (amb subcapítols com per exemple “La manca de claredat i de bones eines culturals de treball”, “El regionalisme”, “La falsa educació”); aquests apartats serveixen, en molts casos, per donar exemples d'usos de paraules o expressions tingudes per barbarismes, improprietats, etc. La presentació clou amb l'anunci del projecte d'elaboració del segon volum amb “locucions, frases fetes, dites u altres maneres de dir genuïnament catalanes” (pàg. 27).

Al capítol anomenat *Contingut* s'hi exposa l'estructura del DPC i la seva composició. Comentarem més detalladament aquesta presentació de les diferents parts del diccionari, ja que transmeten de forma bastant clara els objectius del diccionari i la perspectiva dels autors.

Segons diuen els autors, el 90% del *Diccionari de mots que considerem correctes* (pàg. 43–545; unes 4 700 entrades) va ser recollit a Capmany, el poble d'origen del director al nord de la comarca de l'Alt Empordà, i a Amer, el seu lloc de residència i treball entre la Selva, la Garrotxa i el Gironès; el 10% són mots i expressions tretes dels mitjans de comunicació (pàg. 29). A més, s'hi explica que les paraules del diccionari són, amb poques excepcions, paraules de les comarques gironines (pàg. 31). Al diccionari de mots correctes, per exemple, no s'hi troba l'entrada *soroll*, però sí *fressa*, *remor* i *brogit*; *soroll* només hi és a la llista de sinònims. S'hi exposa que els mots dialectals (o locals) “poden interessar a algunes persones, poques probablement, però ben respectables, que vulguin saber com es diu una eina, un ocell, un sentiment, una acció, etc., en un lloc concret, a les comarques de Girona, al País Valencià o a les Illes” (pàg. 30). No s'entén, però, com els autors poden pretendre això després d'haver canviat exemples recollits a Catalunya, per a millorar el llenguatge (pàg. 31). Les formes verbals recollides a València i a les Illes, però, no es van alterar: “Com que aquesta petita reforma no ens correspon a nosaltres, ens hem limitat a escriure les formes verbals tal com es fan servir ara” (pàg. 32). Cal ressaltar que els sinònims illencs de les paraules de la llista es van obtenir fent “un petit buidatge d'autors illencs” (pàg. 32). Els molts criteris diferents d'acceptació dels mots al diccionari no poden exposar-se aquí, tant més si es té en compte que els propis autors expliquen els detalls agafant unes entrades comentades una per una, perquè els sembla “que comentar tots els detalls d'aquest diccionari és prou enrevessat” (pàg. 33).

La microestructura del *Diccionari de mots que considerem correctes* és bastant simple i fàcil de comprendre. Al costat de les entrades hi ha els mots clau,

en cursiva, i, a vegades, números grossos en negreta, que serveixen per trobar les paraules des de l'índex: s'ha numerat cada lletra del diccionari posant números a aproximadament cada cinc entrades del diccionari, i la combinació de lletra amb número facilita l'arribada a cadascuna de les entrades. Darrera cada entrada hi ha la definició corresponent i un o més sinònims; les entrades dels sinònims tenen definicions diferents. A continuació, hi vénen els exemples. Després dels exemples, es poden trobar les indicacions (*Val*), (*Men*) i (*Mall*) per senyalar que aquestes entrades o accepcions es diuen també a València, Menorca o Mallorca. A vegades, s'hi posen comentaris addicionals per a matisar o afegir informació, en part perquè “no s'ha volgut allargar excessivament l'obra afegint-hi noves accepcions” (pàg. 32).

El capítol on s'indica la procedència dels mots considerats correctes (pàg. 547–568) només és una llista ordenada amb totes les entrades del diccionari pròpiament dit. Darrera cada entrada o el número de les accepcions, s'hi troben les abreviatures *Ca* (Campmany), *Am* (Amer) o les d'altres pobles. No queda clar per quina raó es va fer un capítol sencer amb una informació que hagués estat millor localitzada a les entrades del diccionari (i que a les entrades no hauria ocupat molt espai, ja que es tracta d'abreviatures), perquè així fa falta buscar el mateix mot en dos capítols diferents.

El capítol *Algunes qüestions gramaticals* (pàg. 569–594), on es presenten alguns aspectes molt concrets de la llengua, errors típics, etc., és un recull d'informació gramatical extreta de textos d'altres autors, de gramàtiques, etc.

Al *Recull de barbarismes i altres incorreccions* (pàg. 595–666) amb 1 395 entrades s'hi troben mots considerats pels autors com a barbarismes i solucions que ells recomanen. Els autors no sempre van trobar solucions genuïnes i, fins i tot, suggereixen solucions elaborades sobre el model del francès i de l'italià, amb l'auxili de professors d'aquestes llengües. Tenint en compte el que diuen sobre la necessitat de reduir la varietat dialectal i acabar amb les variants, resulta contradictori llegir que la participació d'aquestes dues llengües donaria “més varietat i una altra manera de veure les coses” (pàg. 36). El terme *barbarisme* no el defineixen, però sembla que per als autors es tracta, sobretot, de castellanismes. Com que, a més, és dubtosa la utilitat de diccionaris de barbarismes en general —el propi director admet que els diccionaris i reculls de barbarismes existents “han servit de ben poc” (pàg. 35), no és gaire comprensible amb quina finalitat es va incloure aquest capítol.

L'Índex alfabètic de paraules pensades per arribar a cadascun dels mots correctes del diccionari (índex de "mots clau") (pàg. 667–862) és, segons el director, l'aspecte més innovador de l'obra. Es volia fer un diccionari amb un índex que fes possible que una persona pogués arribar a qualsevol paraula amb poc esforç i sense saber-la prèviament, és a dir, un diccionari que fos millor que els diccionaris "passius" existents. Aquest és, de fet, un dels problemes tradicionals de la lexicografia, solucionat, però, en part amb els diccionaris de sinònims. Es tracta, llavors, de la incorporació d'un índex sinonímic, cosa que ens sembla molt útil. A més, però, és un índex temàtic, perquè es van posar mots clau relacionats amb les paraules del llistat. El mot *pica*, per exemple, es pot accedir mitjançant els mots clau *aigua*, *font*, *netejar*, *recipient* i *religió*. Es tracta, veritablement, d'una eina utilíssima. Cal dir, però, que en les explicacions de l'índex alfabètic s'expressa novament l'opinió que és prou enrevessat explicar com s'ha de fer anar el diccionari: "Ens hem adonat de la dificultat d'explicar cadascuna de les característiques de l'índex que hem fet. És per això que procurarem dir-ne quatre coses i prou. L'aprenentatge l'haureu de fer anant directament a l'índex. Heu de posar-vos a cercar-hi mots sense tenir por" (pàg. 36). Els exemples exposats són, però, bastant esclaridors.

En el DPC s'hi comparen els mots i maneres de dir usats al Principat de Catalunya, al País Valencià i a les Illes Balears "per afavorir-ne l'intercanvi" (pàg. 11). L'intercanvi és, de fet, un dels aspectes més esmentats com a condició per poder solucionar el problema de les dificultats de comprensió de les altres varietats pels parlants d'una determinada regió (cf. Lamuela 1987: 77–78),² particularment dels que parlen un dialecte més propi de l'estàndard. Són habituals els comentaris dels catalans que no entenen el català de les Illes, per exemple, cosa que s'explica amb la ignorància de les particularitats d'aquestes varietats. Aquest desconeixement, però, s'ha de relacionar amb les poques possibilitats o necessitats d'entrar en contacte amb el mallorquí fora de les Illes, i un diccionari tampoc no pot resoldre aquest problema. Les institucions encarregades de la normalització lingüística tenen com a objectiu que es conegui el català estàndard tenint en compte les varietats dialectals al seu ensenyament. López del Castillo (1984: 17)³ exigeix l'"enriquiment col·lectiu partint del llenguatge de cadas-

² Lamuela, Xavier (1987): *Català, Occità, Friülà: Llengües subordinades i planificació lingüística*. Barcelona: Quaderns Crema.

³ López del Castillo, Lluís (1984): *Llengua standard i nivells de llenguatge*. 2a edició revisada i actualitzada. Barcelona: Laia.

cú i posar-los en contacte amb la llengua viva d'altres grups". És precisament el que fan els autors del DPC quan aporten exemples de trets de la llengua oral de totes les varietats, si bé ho justifiquen explicant que "la llengua oral és més lliure de la influència del castellà que [no] la llengua escrita" (pàg. 11). És una valoració problemàtica, perquè de fet no disposem d'estudis quantitius que la confirmin; a més, s'hauria d'indicar millor què s'entén com a influència: elements admesos a la norma estàndard del català o almenys usats freqüentment per moltes persones, o fenòmens que generalment són tinguts com a interferències, barbarismes, etc. Particularment en el cas dels elements no considerats per la normativa s'hauria de partir d'un ús més elevat en la llengua oral, que és molt menys elaborada i controlada que no la llengua dels textos escrits. És problemàtic, però, que els exemples extrets de la llengua oral s'hagin modificat. Per exemple, en comptes de les formes *iré, iràs*, etc., els autors fan servir *aniré, aniràs*, etc., amb l'argument que els preocupa més "millorar el llenguatge" que no "ser autèntics" (pàg. 31). S'ha de preguntar, llavors, per quina raó es posen exemples del llenguatge oral si s'adapten al que els propis autors en pensen. Un diccionari que opera així pot arribar a no ser considerat, pels lectors, com un recull de formes autèntiques, sinó un llistat de formes inexistents en la llengua; un tal diccionari no serviria per trobar, com els autors expliquen en un altre lloc, "maneres de dir genuïnament catalanes" (pàg. 27).

Com que els autors diuen tenir en compte també els mots i maneres de dir usats a les Illes Balears, vam analitzar la inclusió i el tractament del lèxic mallorquí al DPC. Es van buscar 35 lexemes mallorquins suposadament més coneguts, que també existeixen en altres varietats regionals del català o que són marcadament orals (cf. Sinner 2001),⁴ i s'ha de dir que els balearismes són el punt fluix del diccionari, fet que s'explica, però, amb la manera de fer el recull dels elements balears ja esmentada. El diccionari és més accessible des de la variant central, ja que es basa, sobretot, en els mots recollits a Capmany (varietat del català central) i Amer (varietat de transició entre el català central i el rossellonès) (pàg. 31).

És difícil de dir a quins usuaris s'adreça el llibre. Les idees puristes i les tendències "reguladores" de formes de la llengua li donen al DPC un sabor potser massa crític. Les tendències puristes probablement faran que el

⁴ Sinner, Carsten (2001): "Mallorquinisch: ein unbekannter Dialekt? Über die Mallorquinischkenntnisse der Katalanen", in: Claus D. Pusch (Hrsg.) (2001): *Katalanisch in Geschichte und Gegenwart. Sprachwissenschaftliche Beiträge – Estudios de lingüística*. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 211–222.

DPC trobi l'acceptació d'alguns lectors, però la proposta de formes inventades al recull de barbarismes i les manipulacions dels exemples orals faran difícil que el diccionari sigui acceptat com a eina normal de treball, en redaccions, etc., que sembla ser un dels objectius dels autors. De fet, alguns capítols com el de la procedència dels mots correctes, el llistat de barbarismes, etc. no serviran a un usuari no professional de la lingüística, si bé la indicació de determinades paraules incorrectes als mitjans de comunicació potser pugui ser, com es diu a la presentació del recull de barbarismes, un estímul i contribuir a que “aquests professionals vegin la necessitat de millorar el seu nivell i fer una feina ben feta” (pàg. 36). Com que encara manquen estudis exhaustius del català parlat de moltes zones de parla catalana, el diccionari dóna, de fet, informació addicional molt útil sobre l'ús de mots i expressions de la llengua oral. No obstant això, són dades puntuals i a vegades difícils d'aprofitar, perquè hi falten, per exemple, indicacions sobre la distribució diastràtica i disfàsica, contextuals, etc.

Com escriu Margarita Correia en la seva crítica del *Dicionário da Língua Portuguesa Contemporânea*, “É fácil dizer mal dos dicionários”, però “bem mais difícil do que dizer mal de um dicionário é fazê-lo” (Correia 2001: 58),⁵ i de fet, s'ha de considerar que el diccionari es va elaborar durant anys sense diners ni subvencions, i que és el fruit de l'entusiasme (i diners) dels seus autors que el van fer en el seu temps lliure. Sense voler restar importància a les crítiques esmentades, s'ha de dir que el diccionari constitueix un recull molt extens i molt valuós d'aspectes semàntics de paraules catalanes que no apareixen en els diccionaris fins ara existents: els autors reuneixen una llarga sèrie de significats no descrits als altres diccionaris, la qual cosa segurament pot ser profitosa per a futurs treballs lexicogràfics. El DPC és, sens dubte, una eina complementària de la llengua que s'hauria de consultar en l'elaboració de nous diccionaris de català, particularment pel que fa a aspectes semàntics encara no descrits i a l'accessibilitat de les entrades a través l'índex de mots clau. Aquest tipus de publicacions també és important quant a la identificació dels parlants d'una varietat del català amb el català com a llengua, amb la seva varietat com a part d'una llengua. En aquest context, cal recordar que “és en la qüestió del lèxic on la normativa actual té el seu punt més flac [...]. A més a més, és indubtable que el lèxic és el cavall de batalla més important on s'aferren els capdavanters de l'anticatalanisme lingüístic a Mallorca i al País Valencià” (Bibiloni / Cor-

⁵ Correia, Margarita (2001): “Produto moderno.” *Expresso* 7 Julho 2001, 58–59.

bera 1984: 154).⁶ No fa falta subratllar que la inclusió de paraules i significats no considerats al diccionari normatiu en diccionaris com el DPC pot contribuir a mantenir viu aquest sentiment d'unitat de la llengua, tan necessari per tal de restar importància als moviments de separatisme lingüístic en algunes de les zones catalanoparlants.

Seria desitjable que aquestes crítiques poguessin influir en l'elaboració del segon volum del diccionari amb les frases fetes, maneres de dir, locucions, dites, etc. Serà elaborat per 18 autors i cobrirà més territori: els col·laboradors són del Principat, País Valencià, Mallorca, Menorca, Eivissa, Andorra, Catalunya Nord i l'Alguer. No es partirà d'entrades gironines, ja que tots els col·laboradors recolliran material de la seva regió, i hi haurà entrades de tots els llocs. Per a l'elaboració del volum es preveuen sis anys de feina, i és d'esperar que no sigui sense rebre subvencions.⁷

Carsten Sinner (Berlin)